

Een tandje lager

Auteur(s):

Kusters, A.P.

Verbruggen, J.P.

Beiden werkzaam bij de afdeling Conjunctuur van het Centraal Planbureau. Met dank aan Wim Hulsmans, Henk Kranendonk, Marcel Lever en Rocus van Opstal voor hun commentaar.

Verschenen in:

ESB, 86e jaargang, nr. 4317, pagina 564, 29 juni 2001

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

vooruitblik

De verwachte economische groei in Nederland blijft dit en komend jaar respectabel. Onzekerheden omtrent wereldhandel en dollarkoers leggen echter een hypotheek op het beeld voor volgend jaar.

Het CPB verwacht dat de Nederlandse economie dit en volgend jaar met 2¼ procent groeit, zoals blijkt uit het vandaag verschenen CPB Report 2001/2. Dat is ruim één procentpunt minder dan het hoge gemiddelde van bijna vier procent in de afgelopen vier jaar.

Wereldeconomie valt terug

De groei van de wereldhandel is tegen het einde van vorig jaar scherp afgenomen en in het eerste kwartaal van dit jaar zelfs geheel weggevallen. Voorlopende indicatoren duiden erop dat de stagnatie in het tweede kwartaal nog zal aanhouden. Naar verwachting groeit de relevante wereldhandel in 2001 met vijf procent, minder dan de helft van vorig jaar. Hoewel met grote onzekerheden omgeven, trekt de groei van de wereldhandel naar verwachting in de tweede helft van dit jaar weer wat aan, om volgend jaar uit te komen op zeven procent.

Het ziet er nu naar uit dat de periode van afkoeling van de Amerikaanse economie langer zal duren dan eerder werd voorzien. De groeiraming voor dit jaar is 1¾ procent en voor volgend jaar 2½ procent. Ook de groeivoorzichten voor Japan (een half procent in 2001 en één procent in 2002) en de gehele Aziatische regio zijn somberder geworden. De uitvoer daalt gestaag en investeringsplannen zijn naar beneden herzien.

De groeivertraging in de Verenigde Staten legt een sterkere druk op de groei in Europa dan eerder werd gedacht. De afkalving van het ondernemersvertrouwen heeft zich vanuit Amerika uitgebreid naar Europa, waar de aandelenkoersen eveneens fors zijn gedaald. De stemmingsindicator in de Europese industrie daalt al maanden achtereen en de investeringsbereidheid in Europa is bekoeld. Daarnaast wordt de consumptiegroei gedrukt doordat de inflatie de koopkracht van gezinnen aantast. De inflatie in Europa is flink opgelopen door een zwakkere euro, door bse- en mkz-effecten, en door scherp gestegen energie- en voedselprijzen.

De groei op jaarbasis in het eurogebied is zodoende in een jaar tijd gehalveerd, van vier procent begin vorig jaar naar twee procent begin dit jaar. De op de conjunctuur voorlopige indicatoren suggereren dat de groei in het tweede kwartaal vrijwel tot staan komt. De productieraming voor het eurogebied voor het gehele jaar bedraagt 2¼ procent, terwijl voor volgend jaar 2½ procent wordt geraamd.

Lagere versnelling

Mede door de geringere internationale dynamiek zijn de afgelopen maanden de vooruitzichten voor de Nederlandse conjunctuur aanzienlijk verslechterd. In de tweede helft van vorig jaar waren het vooral de internationale indicatoren die waarschuwingssignalen afgaven. Inmiddels zijn ook de meeste binnenlandse indicatoren omgeslagen. Per saldo resulteren de onderliggende indicatoren tot en met september in een daling van de CPB-conjunctuurindicator ¹. De voor 2001 en 2002 verwachte economische groei (2¾ procent) komt overeen met het potentiële groeitempo dat is becijferd voor de periode 2002-2006 ². De economie groeit al met al nog steeds behoorlijk, maar wel in een lagere versnelling. Het negatieve effect van de mkz-crisis op de groei in 2001 is geraamd op een kwart procentpunt.

Uitvoergroei halveert

De groeivertraging van de Nederlandse economie tekent zich het sterkste af bij de uitvoer. De toename van de buitenlandse vraag naar Nederlandse goederen, die vorig jaar nog elf procent bedroeg, blijft dit jaar naar verwachting steken op vijf procent. Daarnaast staat de concurrentiekracht van de exportsector onder druk, met name door de relatief ongunstige ontwikkeling van de Nederlandse arbeidskosten per eenheid product in de industrie.

Onder deze marktomstandigheden is het onontkoombaar dat de uitvoerontwikkeling dit jaar flink vertraagt. Daar komt bij dat de Nederlandse uitvoer te lijden heeft van de bse- en mkz-crisis. Mede daarom wordt voor 2001 slechts een zeer bescheiden groei van de goederenuitvoer verwacht van vier procent.

Volgend jaar trekt de groei van de Nederlandse uitvoer naar verwachting weer aan. Dat komt voornamelijk doordat de vraag op onze afzetmarkten zich wat dynamischer zal ontwikkelen dan dit jaar (zeven procent groei). Maar ook dan zal enig marktverlies worden geleden door de relatief hoge stijging van de Nederlandse arbeidskosten per eenheid product.

Consumptiegroei blijft achter bij inkomensstijging

De gezinsconsumptie houdt dit jaar geen gelijke tred met de stijging van het reëel beschikbaar gezinsinkomen. Ondanks de hoge inflatie neemt de koopkracht van gezinnen sterk toe door een combinatie van loonstijging, werkgelegenheidsgroei en forse lastenverlichting. Desalniettemin valt de consumptiegroei dit jaar naar verwachting nog iets terug (3½ procent) ten opzichte van vorig jaar (4,1 procent). Dat komt deels door vervroegde aankopen in anticipatie op de btw-verhoging per 1 januari 2001 en deels omdat de koopkrachtstijging vertraagd tot besteding komt. Ten slotte zijn de positieve vermogenseffecten beduidend geringer dan vorig jaar.

Volgend jaar versnelt de toename van de gezinsconsumptie met vier procent groei enigszins.

Investeringsgroei gematigd

Ondanks hetgeen de krappe arbeidsmarkt wellicht doet geloven, zorgen de vertraging van de economische groei en de verslechterende winstgevendheid ervoor dat ondernemers dit en volgend jaar voorzichtiger zijn bij het doen van investeringen. De groei van de investeringen valt terug tot ruim twee procent per jaar, hetgeen beduidend lager is dan in de afgelopen zes jaar. De investeringsquote van bedrijven is met circa negentien procent in 2001 en 2002 weliswaar iets lager dan het top-niveau van vorig jaar, maar in historisch perspectief nog altijd relatief hoog.

Arbeidsmarkt blijft krap

Ook dit jaar neemt de werkgelegenheid sterker toe dan het arbeidsaanbod, waardoor de werkloosheid verder afneemt tot 3¼ procent. De vertraging in het groeitempo van de economie vertaalt zich op korte termijn niet in een proportionele vertraging van de werkgelegenheidsgroei. De arbeidsproductiviteit in de marktsector neemt hierdoor dit jaar slechts met een half procent toe.

Voor volgend jaar wordt bij een aantrekkelijke groei van de arbeidsproductiviteit en een gelijke economische groei een lagere werkgelegenheidsgroei (1¼ procent) voorzien. Voor het eerst sinds 1994 zal naar verwachting de groei van het arbeidsaanbod de werkgelegenheidsgroei enigszins gaan overtreffen.

Inflatie piekt in 2001

In de eerste vijf maanden van dit jaar steeg de consumentenprijsindex (cpi) met 4,6 procent ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Voor het gehele jaar wordt een stijging met 4½ procent voorzien. Aan de hoge inflatie liggen naast enkele voorziene incidentele factoren (met name de verhoging van de btw en de Regulerende Energieheffing op 1 januari van dit jaar) ook enkele *onvoorziene* incidentele oorzaken ten grondslag. Zo zijn benzineprijzen wereldwijd substantieel hoger dan vorig jaar, onder andere door de tijdelijk verminderde raffinagecapaciteit in de VS en het VK. En ook bij voedingsmiddelen (met name bij vlees, vis en groente) is sprake van enkele onvoorziene incidentele factoren, zoals het slechte voorjaar in Zuid-Europa.

Daarnaast hangt de hoge inflatie samen met structurele factoren, zoals de stijging van de arbeidskosten per eenheid product. Bovendien nemen dit jaar de invoerkosten wederom toe, zij het minder sterk dan vorig jaar.

De oorzaken van de hoge inflatie dit jaar zijn voor een belangrijk deel van tijdelijke aard. Zo valt volgend jaar het opwaartse effect van de tariefstijgingen van de indirecte belastingen uit het inflatiecijfer weg. Hetzelfde geldt naar verwachting voor de onvoorziene incidentele factoren. Verder leiden de verwachte daling van de dollarkoers (van f 2,40 in 2001 naar f 2,35 in 2002) en de matige economische groei in de wereld tot een daling van de invoerkosten. Daar staat tegenover dat met name de toename van de arbeidskosten per eenheid product een opwaarts effect heeft op de cpi. Per saldo blijft naar verwachting de stijging van de cpi volgend jaar beperkt tot 2½ procent.

Loon-prijsspiraal op de loer

Voor 62 procent van de werknemers in de marktsector is voor het hele jaar 2001 inmiddels een cao afgesloten, met een gemiddelde loonstijging van 4,2 procent op jaarbasis. Voor de resterende contracten wordt ongeveer een zelfde stijging van de contractlonen verwacht, hetgeen voor dit jaar resulteert in een verwachte contractloonstijging van 4¼ procent. Voor volgend jaar wordt vooral door de dan lagere inflatie een iets gematigder contractloonstijging voorzien (3¾ procent).

De betrekkelijk forse loonstijging in 2001 past in het beeld van een arbeidsmarkt waarop arbeidsaanbod en arbeidsvraag meer met elkaar in evenwicht komen. De verwachting is dat de werkloosheid in 2002 stijgt en zich daarmee beweegt richting het evenwichtsniveau. Het gevaar bestaat dat door een loon-prijsspiraal deze beweging doorschiet, waardoor de werkloosheid toeneemt tot boven het evenwichtsniveau. De ervaring van de afgelopen decennia leert dat de weg terug een pijnlijk en moeizaam proces vergt.

Door de combinatie van een krappe arbeidsmarkt en een incidenteel hoge inflatie in 2001 kan de loonstijging in 2002 gemakkelijk hoger uitvallen dan geraamd. Het verraderlijke van een hogere loonstijging is dat de ongunstige effecten hiervan pas na enige tijd in volle omvang zichtbaar worden³. De prijsconcurrentiepositie van de Nederlandse industrie wordt nu nog geflatteerd door de hoge dollarkoers. Het structurele beeld is dus al minder gunstig.

Onzekerheden

Aan bovenstaande ramingen voor de Nederlandse economie kleven diverse onzekerheden, met name rondom de ontwikkelingen van de dollarkoers en de wereldhandel. Op economische gronden mag worden verwacht dat, zoals ook in de centrale projectie ligt besloten, de

dollar in waarde gaat dalen. Het is echter zeer onzeker wanneer deze daling gestalte krijgt. Om die reden is een onzekerheidsvariant berekend, waarin is aangenomen dat vanaf half juni de dollarkoers f 0,10 hoger is dan in de centrale projectie.

De gevolgen van de hogere dollar voor de groei van de Nederlandse economie zijn in 2001 bescheiden. Dat komt niet alleen omdat de variant pas halverwege dit jaar ingaat, maar ook omdat het aanpassingsproces enige tijd vergt. Voor 2002 zijn de effecten echter substantieel. De verbetering van de prijsconcurrentiepositie leidt volgend jaar tot een groeicijfer voor de uitvoer dat gecumuleerd over 2001 en 2002 1,1 procent hoger is dan in de centrale projectie. De effecten op de consumptie en de investeringen zijn kleiner, zodat in deze variant het bbp-volume gecumuleerd 0,3 procentpunt hoger uitkomt in 2002. Zeker zo ingrijpend zijn de gevolgen voor het nominale beeld. Een f 0,10 hogere dollarkoers vanaf half juni betekent dat de consumentenprijsindex volgend jaar een half procentpunt hoger uitkomt. Hetzelfde geldt voor de contractloonstijging.

Een stijging van de dollarkoers leidt op korte termijn tot aanmerkelijk grotere inflatie-effecten in Nederland dan in andere (grote) landen van het eurogebied. Dit heeft te maken met het relatief open karakter van de Nederlandse economie. Het grote aandeel van internationaal verhandelde goederen en diensten versnelt de aanpassing aan internationale prijsmutaties. Daarom zullen, althans op korte termijn, de arbeidskosten per eenheid product in de Nederlandse industrie sneller stijgen dan die van concurrenten uit het eurogebied.

Ook rondom de wereldhandel zijn de onzekerheden groot. In de centrale projectie ligt besloten dat, zoals algemeen wordt verwacht, de wereldvraag vanaf de tweede helft van dit jaar gaat versnellen. Een dergelijke versnelling is echter vooralsnog niet zichtbaar in de voorlopende indicatoren. Daarom is ook een variant berekend waarin is aangenomen dat het herstel een half jaar later op gang komt. In dat geval bedraagt de economische groei als gevolg van de geringere uitvoergroei volgend jaar slechts twee procent (zie [tabel 2](#)).

Tabel 2

Tabel 2. Effectena van een zes maanden later herstel van de wereldhandel en van een f 0,10 hogere dollarkoers vanaf half juni 2001

	later herstel wereldhandel		dollar f 0,10 hoger	
	2001	2002	2001	2002
dollarkoers (niveau, guldens per dollar)			0,06	0,1
relevant wereldhandelsvolume	-0,3	-2,1	0,0	0,2
invoerprijs	-0,3	-2,3	0,6	1,3
contractloon	0,0	-0,4	0,0	0,4
consumentenprijsindex (cpi)	0,0	-0,5	0,1	0,5
particuliere consumptie	0,0	0,1	0,0	-0,1
investeringen bedrijven (excl. woningen)	-0,1	-0,7	0,1	0,6
export goederen (excl. energie)	-0,3	-2,3	0,4	1,1
bruto binnenlands product	-0,1	-0,6	0,1	0,3
werkgelegenheid marktsector	0,0	-0,1	0,0	0,2
arbeidsinkomensquote (in procentpunten)	0,0	0,2	-0,1	-0,3
emu-saldo (procent bbp)	0,0	-0,2	0,0	0,1

a. Cumulatieve afwijkingen van de centrale projectie in procenten.

Slot

Na negentien kwartalen van opgaande conjunctuur, een naoorlogs record, was eind vorig jaar de top bereikt. De economie groeit in 2001 en 2002 naar verwachting echter nog altijd met een respectabel tempo van $2\frac{3}{4}$ procent. Na een piek in dit jaar keert de inflatie volgend jaar terug naar een meer geruststellend niveau. Deze gematigd positieve ramingen voor zowel de volume- als de prijzensfeer zijn echter met serieuze onzekerheden omgeven. In geval van alternatieve, maar heel wel voorstelbare ontwikkelingen in de dollarkoers en de wereldhandel, ziet met name het beeld voor volgend jaar er aanzienlijk minder rooskleurig uit.

Zie ook [tabel 1](#)

Tabel 1

Tabel 1. Kerngegevens voor Nederland, 2000-2002, mutaties per jaar in procenten

	2000	2001	2002
<i>volume bestedingen en productie</i>			
particuliere consumptie	4,1	$3\frac{1}{2}$	4
investeringen in woningen	0,3	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{3}{4}$
bruto investeringen bedrijven (excl. woningen)	5,2	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$
goederenuitvoer (excl. energie)	10,1	4	$6\frac{1}{4}$
goedereninvoer	10,0	5	$6\frac{1}{4}$
bruto binnenlands product	4,0	$2\frac{3}{4}$	$2\frac{3}{4}$
<i>arbeidsmarkt</i>			
werkgelegenheid (12 of meer uur per week, personen)	2,4	2	$1\frac{1}{4}$
werkloze beroepsbevolking (niveau, in procenten)	3,6	$3\frac{1}{4}$	$3\frac{1}{4}$
<i>lonen en prijzen</i>			
contractloon marktsector	3,3	$4\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4}$
loonsom per werknemer marktsector	4,0	5	$4\frac{1}{2}$
bruto binnenlands product	3,2	$5\frac{1}{4}$	$2\frac{3}{4}$

1 In *CPB Report 2001/2* wordt uitgebreider op de CPB-conjunctuurindicator ingegaan.

2 Zie F.J.H. Don, [Het Nederlandse groeipotentieel tot 2006](#), *ESB*, 30 maart 2001, blz. 284-287.

3 Zo verhoogt een één procentpunt hogere loonstijging in 2002 in eerste instantie de economische groei (+0,1 procentpunt), terwijl de werkgelegenheid nauwelijks afneemt (-0,1 procentpunt). Na vijf jaar is het effect op de groei echter omgeslagen (-0,2 procentpunt) en is het verlies aan werkgelegenheid fors opgelopen (-0,4 procentpunt). Zie CPB, [Centraal Economisch Plan 2001](#), blz. 24.